

ST. HANSHAUGEN HISTORIELAG

Medlemsblad for historielaget som omfatter bydel St. Hanshaugen

Nr 11 • JUNI 2026

«Villa Kairo» – Ringnesvillan. Foto: Anders Beer Wilse / Oslo Museum

FOR 2026 BESTÅR STYRET AV:

- Leder:** Arnhild Hegtun,
Ullevålsveien 65, 0454 Oslo
tlf. 934 949 74
- Nestleder:** Dag Grønvold,
Dalsbergstien 22 F, 0170 Oslo
tlf. 920 43 775
- Kasserer:** Bjørn Torleiv Flatland,
Pilestredet Park 19, 0176 Oslo
tlf. 414 13 736
- Styremedl:** Knut Gulbrandsen,
Anton Schjøths gate 5, 0454 Oslo
tlf. 484 80 579
- Helge Høifødt,
Fougstads gate 29, 0173 Oslo
tlf. 909 13 267
- Yngvild Ziener Nilsen,
Akersbakken 35E, 0172 Oslo
tlf. 902 90 080
- Vara.:** Ellen M. Omtvedt Jenssen,
Tidemanns gate 22, 0260 Oslo
tlf. 924 23 679
- Revisor:** Tor Grødum,
Vallegata 4, 0454 Oslo
tlf. 913 70 838
- Valgkomité:** Berit Jørgensen,
Bjerregaards gate 56E, 0174 Oslo
tlf. 994 33 328
- Knut Gulbrandsen,
Anton Schjøths gate 5, 0454 Oslo
tlf. 484 80 5

E-postadresse:
historie@sthanshaughenhistorielag.no

Nettside:
www.sthanshaughenhistorielag.no

Postadresse:
St. Hanshaugen historielag
Akersbakken 30, 0172 Oslo

Facebook:
<https://www.facebook.com/groups/sthanshaughenhistorielag/>

Innholdsfortegnelse

Leder	1
Våre gode samarbeidspartnere	2
Bislet Bok	5
Ringnesslottet «Kairo»	10
Holbergmaleriene	17
Revyviser og -scener	25
Sulpen og Malteby	29
Quiz	31
Årsmelding	32

Redaksjon

Knut Gulbrandsen, tlf. 484 80 579
Arnhild Hegtun, tlf. 934 949 74
Yngvild Ziener Nilsen, tlf. 902 90 080

Har du stoff til senere blader?
Kontakt oss.

Utgitt av St. Hanshaugen historielag, Oslo 2026
ISSN 2703-9048

Design: Elisabeth Vold Bjone
Trykk: LOS Digital AS
Satt med Palatino 10,5/14
og trykt på 120g Soporset

Bankkontonr:

1503 69 75234 (DNB)

Org.nr:
915 547 982

Grasrotandel:
915 547 982

Leder

Regjeringskvartalet er gjenåpnet. Statsministeren og enkelte departement er nå på plass og skal finne seg til rette i de nye byggene og den restaurerte høyblokka. Statsminister Jonas Gahr Støre foretok den offisielle åpningen 13. april, med et elegant foredrag om statsforvaltningens historie og rolle i et fritt Norge. Det var et lydhørt publikum som hadde funnet veien til Johan Nygaardsvolds plass – vårt nye «bygulv» – prydet med stein donert og samlet inn fra kommuner og andre aktører over hele landet. Foruten statsministerens tale bidro Forsvarets stabsmusikkorps med en ny-skrevet fanfare for regjeringskvartalet, No. 4 sang «Lite og stort», og elever fra Edvard Munch videregående skole, som er naboskole til regjeringskvartalet, ga sin åpningsgave i form av sang- og dansenummeret «Mercy, mercy, mercy».

Hammersborg er et sentralt byrom i vår bydel. Det er viktig at uteområdene er åpne, og at utsmykninger og kunstverk er tilgjengelige for alle. Stor takk til KRONO som har bidratt til dette. Byggetrinn 2 er i gang, men det er å håpe at R5, Akersgata 57–63 og R6 i Teatergata/Keysers gata fortsatt kan benyttes av departementene, slik at byggetrinn 3 kan stoppes. Det er viktig at mest mulig areal forblir åpent mellom bygningene og rundt byggene til den gamle bebyggelsen, så det blir et hyggelig byrom

for folk flest som ferdes i området.

Dette medlemsbladet er historielagets 11. utgivelse. I år har vi planlagt å utgi to medlemsblad, som blir sendt til alle medlemmer og som legges i sin helhet på vår hjemmeside www.sthanshaughenhistorielag.no. Der kan dere også lese om de fem arrangementene vi allerede har gjennomført i 2026.

Fjoråret skilte seg ut ved at vi markerte vårt 10-års jubileum med én større utgivelse om bydel St. Hanshaugen, et hefte på 172 sider som har fått positiv mottakelse. Stor takk til alle våre bidragsytere! Jubileumsheftet er den eneste utgivelsen vi har satt en pris på og fått hjelp til å selge. Det kan fremdeles kjøpes i Norli Per Magnussen på St. Hanshaugen, i Adamstuen Antikvariat og Bislet Bok i Thereses gate, i Oslo Bymuseum, hos Oslo Guideforening og direkte fra historielaget.

Vi takker og presenterer våre «salgssteder» i dette nummeret.

I dette nummeret kan dere også lese om historien til Ringnesslottet, den spennende historien om Holberg-maleriene i Centralteatret og Aleksander Breiby Herseths fortelling om revyviser og revy-scenenes betydning under okkupasjonen. Historien bak to blå skilt, et fra Malthesby og et om «Sulpen» har vi også med. Og en liten quiz til slutt. Stor takk til alle bidragsytere, og velkommen til deg som vil bli det!

Arnhild Hegtun

Nina Nordal Rønne foran Norli Per Magnussen Foto: Knut Gulbrandsen

Historielaget retter stor takk til Adamstuen Antikvariat, Oslo Guidebyrå, Norli Per Magnussen, Oslo Museum og Bislet Bok, som får bredere omtale i neste kapittel, for hjelp til å selge jubileumsboken vår! Dere har bidratt til at vi kunne bestille 2. opplag på nyåret, så boka er fortsatt i salg.

VÅRE GODE SAMARBEIDSPARTNERE

AV KNUT GULBRANDSEN

Oslo Guidebureau, som holder til i Tollbugaten 27, har vært svært imøtekommende med salg av vår jubileumsbok, til stor hjelp for historielaget. De ble etablert for 30 år siden og er byens største kontor for guideformidling. De tilbyr private byvandring med et bredt spekter av temaer for norske og internasjonale gjester. I tillegg guider de for alle cruiseskip som anløper Oslo, samt et stort antall turister som besøker hovedstaden hvert år. Totalt er rundt 250 dyktige guider ansatt, som dekker de aller fleste språk.

Vår lokale bokhandel, Norli Per Magnussen i Ullevålsveien, har også vår bok i hyllene sine. Per Magnussen bokhandel ble etablert i 1916 og gikk inn i Norli-kjeden i 2022. Den lokale identiteten og sjarmen er godt ivaretatt, og de har over 15000 boktitler i reolene sine! Det er ingen selvfølge lenger at en liten bokhandel kan overleve i så ettertraktede

lokaler, men lokalbefolkningen på St. Hanshaugen har vist å ta vare på sine lokale helter. Som bildet viser, er den jo et lite smykke der den ligger på hjørnet av Stensberggaten og Ullevålsveien. Tusen takk for godt samarbeid!

Stor takk gis også til Adamstuen Antikvariat i Theresegaten 14 og innehaver Eivind Bergman. Antikvariatet ble etablert i 1983 og er tidligere omtalt i en lengre artikkel i vårt medlemsblad nummer sju. Der forteller han levende om sin oppvekst i området og utviklingen strøket og gaten har gjennomgått. De koselige småbutikkene er på vei tilbake, parkeringsforholdene er gode, og Eivind har ingen planer om å gi seg selv om det meste av salget foregår på nett. Vi anbefaler en tur innom antikvariatet på veien opp Theresegaten, intim atmosfære og mange litterære godbiter til en rimelig pris.

Tulla i Bislet Bok. Foto: Arnhild Hegtun

Like ovenfor rundkjøringen ved Bislett stadion ser du bokhandelen på lang avstand. For utenfor Thereses gate 44 A er det utstilte bøker som møter deg - allerede på fortauet - foran det store utstillingsvinduet som også er fylt av bøker, og dekorert med blomster. Her må plassen utnyttes fullt ut til bøker både ute og inne, fra gulv til tak, for å kunne tilby et rikt utvalg av litteratur fra mange land. Historielaget har en avtale med Anne Karine (Tulla) Bergane, drivkraften bak denne forretningen.

BISLET BOK

INTERVJU MED TULLA BERGANE AV ARNHILD HEGTUN

Vi setter oss ned i det bittelille rommet bak disken hvor det også er bøker fra gulv til tak. Tulla, som var 40 år da hun etablerte og åpnet denne bokhandelen, ser avventende på meg.

Du må fortelle litt om deg selv, om interessen for litteratur og om hvordan ideen til å etablere en privat bokhandel kom i stand ...

Jeg vokste opp i Kristiansand, men studerte språk ved Universitetet i Oslo, og underviste i Voksenopplæringen ved Hegdehaugen skole før vi åpnet denne butikken.

Du underviste som lektor på Hegdehaugen?

Ja, jeg var lektor med engelsk, tysk og fransk i fagkretsen.

Hvor kom ideen fra til å åpne butikk og formidle litteratur?

Det var sammen med en kollega i Voksenopplæringen, Engelstad. Vi gikk faktisk på jakt etter et lokale hvor vi kunne etablere en bokhandel. Vi tittet på flere steder i nærheten, men så ble plutselig dette lokalet ledig, og vi slo til.

Hva var det i dette lokalet tidligere?

Det var forretningsdrift her. Jeg tror det var skobutikk en gang i tiden, og jeg minnes at jeg selv har kjøpt skjerf og votter her. De solgte skinnvarer også, tror jeg ...

Bislet Bok ble etablert i 1993 – og har vært i kontinuerlig drift i 33 år – det er et livsverk du har god grunn til å være stolt av.

Ja, vi kom i gang i 1993, men det var

ikke bare meg. De første årene var Engelstad med, etter hvert overtok sønnen for ham, før jeg overtok hele driften selv. Og så har jeg så mange flinke og engasjerte medarbeidere.

Tulla er imøtekommende med et varmt smil og våkne øyne, men det er ikke lett å få henne til å skryte av sin egen innsats. Jeg prøver likevel: Når jeg leter frem selskapsinformasjon står det: «Ledelsen består formelt med et styremedlem og selskapet har én aksjonær, hvilket reflekterer en konsentrert eierstruktur og beslutningslinje. Beskrivelsen er basert på tilgjengelige regnskapsdata; nettsideinformasjon forelå ikke.»

Tulla ler, og trekker igjen frem sine medarbeidere. Det er mulig å gjøre det på den måten fordi jeg har så fantastisk flinke medarbeidere! De utfører ulike oppgaver i forbindelse med driften av bokhandelen, og har alle et svært nært og engasjert forhold til litteratur. For tiden er det seks som jobber deltid i bokhandelen. Det er Victoria Sandøy, Pia Edvardsen, Kristin Vego, Ketil Thorvaldsen, Oda Fosvold og Guro Slaastad. Og så har vi tilkallingsvikarer – for eksempel før jul.

Victoria og Pia er til stede og følger samtalen, nå tar Pia ordet:

Det er virkelig helt supert å jobbe her. Jeg har vært med her i bokhandelen i

10-12 år. Noe av det fineste ved å jobbe her er at vi får kjøpe inn bøker vi selv liker og kan anbefale videre. Ikke til fordel for litteraturstudiene på Blindern, men jeg har lært mer om litteratur ved å jobbe her.

Viktoria følger opp: Vi har ulike kunnskapsområder, og forskjellig smak. Det er veldig spennende at vi selv får velge våre favoritter. Tulla gir oss stor frihet til å bestille våre favoritter. Da får vi en levende boksamtale oss imellom og med kundene.

Alle nikker, og jeg tror dette kan være grunnen til at denne bokhandelen eller arbeidsplassen er en suksess – kunnskap, engasjement og god kjemi. Dette bekreftes av Tullas videre fortelling.

De ansatte jobber med litteratur på ulik måte, Pia er forfatter og freelancer, Victoria er illustratør og har mottatt Brageprisen. Vi har stilt ut bøkene deres i butikken.

Tulla viser vei, og er tydelig stolt av medarbeiderne sine.

Dessuten, legger hun til, får vi jo masse inspirasjon og ideer fra kundene våre. Det er mange som kommer med ønsker eller tips om bøker de vil at vi skal skaffe. Så det er moro. Jeg tror det store «tilbudsbordet» midt i butikken er en suksessfaktor. Der legger vi ut klassiske perler og nyere bøker til svært gode priser. Det inspirerer til gode sam-

taler - ikke minst med studenter som kommer innom til stadighet.

Bislet Bok er en uavhengig bokhandel – betyr det at dere har et helt annet utvalg enn de større kjedeforretningene – hva med innkjøpsordningen?

Ja, vi kan velge bøker vi liker godt. Vi er opptatt av å kjøpe inn kvalitetslitteratur i ulike sjangre som vi kan anbefale videre. Men vi abonnerer på ordningen fra Kulturrådet som sikrer at vi får inn bredden i ny litteratur. Det fungerer veldig greit sånn som det har blitt nå.

Er det ikke vanskelig å være en uavhengig bokhandel? Eller får dere de avtalene dere trenger gjennom medlemskapet i Fri Bokhandel?

Fri Bokhandel har vært svært viktig for avtalene med forlagene, og en møteplass for samarbeid mellom uavhengige bokhandlere, som jeg har satt stor pris på, men dessverre – det skal utvikles nå. Rett og slett fordi det ikke lenger er mange nok uavhengige bokhandlere til å sikre videre drift.

Noe som derimot er svært positivt er den nye bokloven, som sikrer at nye utgivelser har lik pris i 12 måneder. Boka koster det samme, uavhengig av hvilken bokhandel du kjøper den i, om du kjøper den på nett, eller om du kjøper boka i en eller annen bokklubb. Da er det lik pris på nyutgitte bøker, uansett hvilken bokhandel man handler i, og vi slipper å

konkurrere med tilbudspriser på nyutgivelser. Tidligere opplevde vi at folk kunne slenge seg på sykkelen for å finne boka billigere et annet sted.

Vi må få høre litt om høydepunktene, Tulla, var Gordon Hølmebakk fra Gylvendal forlag en god venn av deg? Stemmer det at John Irving har vært i butikken her?

Tulla ser forskrekket ut.

Nei, nei, nei, jeg kjente ingen av dem. Men det var en veldig raus donasjon vi fikk – en stor og rikholdig boksamling etter Gordon Hølmebakk. Det var helt overveldende, nesten mer enn jeg trodde vi kunne ta imot. Men det var familien hans som donerte boksamlingen – etter at faren døde i 2018.

Pia følger opp: Det var en fantastisk samling. Vi fikk satt opp telt i bakgården og la til rette for tidenes boksalg – nesten en bokfestival. Det var utrolig mye jobb før vi fikk det på plass, men også utrolig gøy. Virkelig!

Dere har jo også forfatterbesøk med opplesing og presentasjon av en ny bok?

Ja, det er hyggelig å ha sånne arrangementer, denne våren har vi allerede hatt tre opplesninger, stort sett forfattere fra nærmiljøet her rundt Bislett.

Bokhandelen er godt kjent i nabolagene rundt Bislett, men overraskelsen –

Pia Edvardsen og Tulla Bergane – historielagets jubileumsbok ses i bakgrunnen. Foto: Arnhild Hegtun

Bislet Bok markerer sitt 30-års jubileum i 2023.
Foto: Arnhild Hegtun

og stoltheten – var nok reell da vi hørte at Bislet Bok ble kåret til «Årets bokhandel» av Den norske Forfatterforening i 2011. Så gøy – dette er en høyt hengende pris - fortell hva dette betydde for dere Tulla ...

Det ble mye virak, og innebar virkelig en boost for oss. Det må jeg si. Du kan se juryens begrunnelse i vinduet vårt.

Og det stemmer – alle kan faktisk lese juryens begrunnelse i utstillingsvinduet. Jeg siterer siste setning: «Årets vinner er et eksempel til etterfølgelse: En nisjebokhandel for spesielt interesserte, ja, men like mye en bokhandel for alle som liker å lese.»

Vi var også så heldige at vi mottok en av Oslo kommunes kunstnerpriser i 2023 – samme år som vi feiret 30-års jubileum, sier Tulla med et bredt smil.

Jeg finner frem til begrunnelsen fra prisutdelingen: «Bislet Bok i Thereses gate var en av mottakerne av Oslo bys kunstnerpris i 2023. Prisen tildeles av

Oslo kommune for fremragende innsats i byens kulturliv. De ble anerkjent for sin formidling av litteratur til tross for bokhandelens beskjedne størrelse og uavhengige status i bokbransjen.»

Det er bare å gratulere og takke for innsatsen dere gjør i nærmiljøet – ikke minst har historielaget god grunn til å takke for at dere bidrar til vårt frivillige arbeid ved å selge jubileumsheftet vårt om St. Hanshaugen bydel.

Da har jeg bare et spørsmål igjen – stemmer det at John Irving har skrevet om Bislet Bok i en av romanene sine?

Ikke akkurat skrevet om Bislet Bok, men vi er faktisk nevnt i romanen «Un-til I Find You». Der står det på s 698: «A decent bookstore in Thereses gate» – og det er jo morsomt, han må jo ha gått på turer i området her, og kanskje vært innom ...

Finner man veien til denne lille bokhandelen for første gang, blir nok mange både overrasket og forundret over hvor stor bredde det er i boksamlingen i dette lille, nesten intime lokalet fylt med fristende tilbud, sjarm og særpreg – en gullgruve for bokelskere – a decent bookstore.

Ringnesvillaen sett fra hagen. Foto: Roy Olsen

I februar 2025 ble historielaget og nabolaget i Colletts gate invitert til omvisning i «Ringnesslottet». Baard Ingvaldsen, som nærmeste nabo til denne flotte villaen, holdt foredrag både om Ringnesslekten, selve Ringnesvillaen og området rundt St. Hanshaugen.

Vi har fått gjengi utdrag fra hans foredrag her.

«RINGNES-SLOTTET» KAIRO

Historien om Ringnesvillaen og familien som bodde der.

AV BAARD INGVALDSEN

«Ringnes-brødrene»

Amund som ble født i 1840, og hans litt yngre bror Ellef født i 1842, vokste opp på storgården Ringnes, nær Krøderen like ved Norefjell. Faren kom i økonomiske problemer og måtte selge gården i 1855. Etter en periode i Drammen hos slektninger flyttet guttene, allerede i slutten av tenårene, til Christiania og fikk jobb ved Christiania Bryggeri i Maridalsveien. Ellef var kontorist og senere handelsfullmektig, mens Amund var bryggerilærling og senere bryggerimester.

Bryggeriet Ringnes & co

Brødrene var driftige og sammen med Axel Heiberg stiftet de i 1876 sitt eget bryggeriselskap - Ringnes & Co. Bryggeriet ble oppført på en svær tomt, mot Toftes gate og nedenfor Biermanns gate, i Sagene bydel. Allerede i 1877

var produksjonen i gang, og med Ringnesbrødrenes arbeidsvilje og dyktighet ble det raskt en meget vellykket bedrift med store inntekter. Begge brødrene fikk bygget fasjonable villaer til sine familier. Amunds villa ligger i Biermanns gate, like ovenfor bryggeriet, så han hadde kort vei til bryggeriet hvor han kunne overvåke prosessen og ta seg av det bryggerifaglige arbeidet.

Ringnesvillaen i Collettsgate 43

Villaen ble oppført i 1887 som bolig for den yngste broren, bryggerieier Ellef og hans kone Karen Tonette Maartmann Ringnes. De fikk 14 barn, hvorav 11 vokste opp i denne flotte villaen. Karen ble til daglig kalt Kaia, og villaen ble av Ellef gitt navnet KAIRO, som var en litt humoristisk forkortelse for Kaia-ro. På folkemunne gikk villaen

Bryggerihester og ølvogner ved Ringnes bryggeri. Foto: Anders Beer Wilse / Oslo Museum

Maleri av Amund Ringnes, utført av Eyolf Soot ca. 1900. Foto: Oslo Museum

Maleri av Ellef Ringnes, utført av Hans Ødegaard ca. 1900. Foto: Oslo Museum

også under navnet Barcelona, husfruen lå jo i barsel hele 14 ganger!

Det er fortsatt en rund støpejerns-plakett på den venstre granittsøylen ved gaten, der det faktisk står KAIRO med uthevede bokstaver. Det var på den tiden vanlig å hedre sin hustru ved å gi boligen navn på denne måten, med navn som Sofienlund, Elsero og Karenlyst. Navnene fikk gjerne påhenget -lund, -ro eller -lyst!

Husholdningen i herskapshuset var stor, i tillegg til familiens 11 barn hadde de kokke, fem hushjelper, stuepiker og barnepiker samt en kusk. Huset har en samlet grunnflate på 750 kvadratmeter, ikke inkludert kjeller, loft og tårnværel-

se. Det ble påbygget i 1898 og 1916, sikkert med tanke på en økende barneflokk og en stor tjenerstab. I bakgården lå opprinnelig hestestall og vognskjul, nå gjenmurt og gjort om til kontorer. Hagen rundt villaen er på over 3 mål og var de første 50 årene parkmessig opparbeidet med grusganger og beplantning etter engelsk mønster.

Arkitekturen, arkitektene og håndverkerne

Arkitektene på 1800-tallet var svært allsidige og tegnet ofte på bestilling fra de mer velstående, både murvillaer og villaer i sveitserstil, som var svært populært. Murvillaene kostet gjerne noe

*Kobberplate på portstolpen.
Foto: Knut Gulbrandsen*

mer å bygge. I tillegg tegnet de ofte møbler, gull- og sølvsmykker og innredning som for eksempel lamper.

Byggeboomen i Oslo brakte fram svært mange dyktige håndverkere på alle fagområder. Alt byggemateriale på denne tiden måtte fraktes med hest og kjerre/slede. Materialene i Ringnesvillaen alene veier 3–4000 tonn!!

Arkitektene for Ringnesvillaen var de meget kjente Paul Due og Bernhard Steckmest.

Mange arkitekter i Norge på 1800-tallet fikk sin utdannelse i Tyskland, gjerne Berlin eller Hannover, og mye av mur-bebyggelsen i Oslo under byggeboomen på slutten av 1800-tallet ble bygget i såkalt «Hannover-stil». Arkitektene Steckmest og Due var begge utdannet i Hannover og gikk i kompaniskap i perioden 1870-1890.

Ringnesvillaen er i nyrenessansesstil / nyklassisisme med innslag av nygotikk og har en asymmetrisk bygningskropp. Det godt synlige tårnet med smijernskrone har hele åtte høye trekantede takflater. Stilen hentet mange fasade-detaller fra antikkens byggekunst i Hellas og Romerriket med dekorative pilastere, kapiteler, gesimser og relieffer.

Nygotikken var inspirert av byggestilen i senmiddelalderen (1300-1500 tallet) med spisse buer, tårn og spir. Villaen har hatt ulike farger opp gjennom årene, men i nyere tid lys beige og i våre dager en dypere okerfarge. Helt fra 1953, da villaen ble solgt til Den norske kirke, og lenge utleid til organisasjoner som arbeidet med kristen opplysning for barn og unge, har Ringnesvillaen vært brukt til kontorformål, noe som betyr modernisering og tap av gammelt interiør. Prismekroner og støpejernovner har blitt erstattet med lysstoffrør og sentralvarme. Festsalen er best bevart med et flott kasettak med stjernemotiv samt rosetter og brystpanel.

Omgivelser og ringvirkninger

Colletts gate ble anlagt omtrent samtidig som huset ble bygget, men til å begynne med hadde villaen adresse til Geitmyrsveien. På de eldste bildene ser man kun villaen og Valle gård på høyden bak og man kan også skimte Frølichbyen som ble bygget på 1870-tallet. Før Colletts gate ble anlagt gikk

Ringnes-eiendommen sømløst over i St. Hanshaugen-parken.

Bryggeriet ble raskt en svært lønnsom bedrift, og brødrene Ringnes tilhørte på slutten av 1800-tallet den øverste økonomiske overklassen, med en rikdom de forvaltet svært generøst. De behandlet sine arbeidere godt, noe som ikke var noen selvfølge. Vanlige arbeidere bodde ellers på den tiden svært kummerlig i trange leiligheter, med store barnekull under dårlige sanitære forhold. Sykdommene florerte i alle lag av befolkningen. Også i velstående hjem døde mange av infeksjonssykdommer. Det fantes ingen medikamentell behandling, medisiner som penicillin og midler mot tuberkulose kom først etter andre verdenskrig. Det var mye lidelse i majoriteten av befolkningen.

Brødrene ble svært velstående, og i 1896 kjøpte de tilbake den store slektsgården Ringnes ved Krøderen. Den sindige og beskjedne eldste bror Amund skal da ha sagt: «Du Ellef, og din hustru Kaia, har elleve barn, og vi har bare seks, så det vil være riktigst at du får gården.» Og slik ble det! Men Amund fikk bygget seg et staselig landsted med hovedhus i dragestil, Ringartun, på eiendommen. Dermed fikk en stor ettersekt et forhold til dette stedet, som i dag er et kjent hotell- og konferansesenter eiet av etterkommere etter Knud, Kaia og Ellefs eldste sønn.

De velstående brødrene sørget godt

for seg og sine, men de følte også et sosialt ansvar. De stelte godt med egen arbeidsstokk, og donerte store pengesummer til allmenntilgode formål. Sammen med finansmannen Axel Heiberg og Thomas Fearnley finansierte de flere av Nansens og Sverdrups ekspedisjoner med forskningsskuten Fram. De fikk sågar tre uoppdagede øyer oppkalt etter Ringnesbrødrene og Heiberg, nord-vest for Grønland. De var også med på å finansiere Holmenkollen kapell, -bakke, -bane, Turisthotellet og Sanatoriet. Begge ble slått til riddere av 1. klasse av St. Olavs Orden. De donerte også penger til reising av bronsestatuene av Ibsen og Bjørnson foran Nasjonalteateret. Høyst sannsynlig var både Ibsen, Bjørnson, Nansen, Sverdrup og Amundsen hyppige middagsgjester hos Ellef og Kaia i Ringnesvillaen. Ellefs og Kaias eldste sønn Knud Maartmann Ringnes ble som sin far og onkel en svært aktiv mann med en rekke samfunnsverv. Han satt blant annet i komiteen som restaurerte polarskuta Fram, og fikk bygget museet på Bygdøy. Den mest kjente etterkommeren etter Ringnesslekten i vår tid er nok finansmannen Christian Ringnes og kanskje tidligere NRK programleder Haagen Ringnes, begge oldebarn av Ellef og Kaia.

Et av Holberg-maleriene som pryder Centralteaterets salong, malt av teatermaler Wilhelm von Krogh, presentert ved sesongåpningen i 1903. Motivet er en scene fra en av Holbergs komedier, hentet fra Jubileumsverket om Holberg som består av tre bind utgitt 1883-1888.

Historielaget var på omvisning i Centralteatret med kommunikasjonssjef Magnus Giving og tidligere teknisk sjef Finn Lewin i 2024. Det er et spennende bygg med mange spennende historier. Vi fikk høre om forsvinningshistorien til Holberg-maleriene. Dette ville vi gjerne høre mer om, og nå har vi vært så heldige å få historien berettet fra Per Horn, scenografen ved teateret som fremfor noen er den vi må takke for å ha sikret at maleriene igjen pryder begge sider av salongen.

HOLBERG-MALERIENE

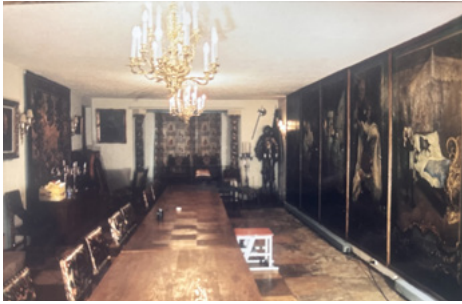
AV PER HORN

I Teatersalongen i Centralteatret henger det i dag åtte store malerier som gjengir scener fra åtte av Ludvig Holbergs komedier. Bildene, «Holberg-maleriene», har i likhet med Centralteatret en spennende og ganske turbulent historie. Vi må mer enn 125 år tilbake i tid for å finne deres opprinnelse. I forbindelse med feiringen av 200-års jubileet for Ludvig Holbergs fødsel i 1684 ble det, i årene 1883 til 1888 i København, utgitt et trebinds praktverk med Holbergs samlede komedier. Dette verket er rikt illustrert.

I 1902 overtok Harald Otto d.e. driften av Centralteatret, starten på en lang periode med sammenhengende teaterdrift i Otto-familiens regi. Allerede til sesongåpningen i 1903 hadde han latt teatersalongen bli renovert, og i den forbindelse blir Holberg-maleriene hengt opp i den nyoppussete salongen. Bilde-

ne er malt av teaterets dekorasjonsmaler Wilhelm von Krogh. Motivene er hentet fra jubileumsutgaven fra 1883-1888 og viser scener fra åtte av komediene. Begeistringen for bildene fra teaterpublikummet var stor. Så stor at Paul Gjesdal, i boken om Centralteatrets Historie fra 1964, siterer teaterkritiker Sigmund Bødtker som i Verdens Gang skrev «Publikum var i går aftens hjertelig fornøyd, først og fremst over at teatersalongen var blitt så meget hyggeligere enn før, teppebelagt og med en hel serie Holberg-bilder rundt veggene (utført av teatermaler Wilhelm von Krogh etter Hans Tegners illustrasjoner av Holbergs komedier), dernest over Wieds stykke ...»

Dette er neppe helt riktig. At det er Wilhelm von Krogh som har malt bildene er riktig, men originalene er ikke signert Hans Tegner. Han er på tittelbladet i jubileumsutgaven oppført som illustra-

Malt av teatermaler Wilhelm von Krogh i 1903, jf forrige bildetekst.

tør til verket, men er ikke opphavsmann til alle illustrasjonene i de tre bindene. Uansett, bildene ble svært godt mottatt og hang til glede for Centralteatrets publikum helt til teaterdriften i familien Ottos regi tragisk nok opphørte i 1959.

Først tidlig på 1970 tallet ble det igjen snakk om Holberg-maleriene. Centralteatret hadde i mellomtiden vært benyttet som biscene for Nationaltheatret og som studio for politiske debatter i NRKs regi, og til sist av Olav Thon til bingo-lokale. Inngangspartiet var omdannet til gatekjøkken, og teaterets verkstedslokaler i kjelleren ble etablert som en populær danserestaurant.

Teatersjef Toralv Maurstad ønsket at Centralteatret skulle gjenoppstå som biscene for Oslo Nye Teater og hadde inngått leieavtale for scenen, teatersalongen og søylehallen.

Etter omfattende rehabilitering av disse lokalene kunne Centralteatret igjen åpne og ta imot sitt publikum. Straks ble det spørsmål etter Holberg-

maleriene, når skulle de henges opp – hvor var de – hva hadde skjedd med dem? Kort sagt, publikum savnet bildene og ønsket dem tilbake.

Ingen av oss som arbeidet i teateret, og som fikk alle disse spørsmålene, hadde noen gang sett bildene og visste desto mindre om deres skjebne. De mange forespørslene vakte vår nysgjerrighet, men all leting og søking etter bildene var resultatløs. Det nærmeste vi kom var opplysninger Harald Ott d.y. kunne gi. Han fortalte at bildene, sammen med en del annet inventar, var overlatt til en kunsthandler for salg. Til hvem de var solgt, eller hvor de hadde havnet, kunne han ikke gi noen opplysning om.

Så lenger kom vi ikke, bildene var og ble borte, men sent på 1990 tallet skjer noe uventet.

Det kommer en telefon til teateret, noen spør om Oslo Nye Teater er interessert i å kjøpe tilbake noen malerier fra Centralteatret. Kjøpesummen er relativt høy. Teaterets direktør, som har fått tilbudet, kjenner ikke historien bak maleriene og tatt i betraktning den høye kjøpesummen, er han negativ til tilbudet. Kari Midtsjø som betjente sentralbordet, og som hadde lang fartstid ved teateret, skjønnte at det kunne dreie seg om Holbergmaleriene som det hadde vært snakket om for mange år siden. Hun hadde notert telefonnummeret og ba meg kontakte personen som hadde ringt direktøren.

Det var full klaff, det dreide seg om de åtte Holberg-maleriene! Nå var de blitt en del av et arveoppgjør. Arvingene ville gjerne selge bildene samlet, aller helst tilbake til teateret.

Jeg ble invitert til å komme og se bildene, som befant seg i en by like utenfor Oslo. Samme kveld reiste jeg dit ut, og etter en hyggelig prat med te og kjeks ble jeg fulgt ned i en stor kjellerstue hvor bildene var oppmontert. Inntrykket var overveldende, dette kunne umulig teateret si nei til. Full av entusiasme lovet jeg å ta det opp med teaterets ledelse neste dag, og gi rask tilbakemelding.

Teaterets tilbakemelding var dessverre negativ, økonomien ved teateret var stram, og dessuten mente man at det heller burde være Centralteatrets eiere som burde stå for et gjenkjøp. Jeg ga selger beskjed om at vi trengte noe mere tid til finansiering av kjøpet. Otto-familiens representant var ikke interessert i gjenkjøp, men henviste til Olav Thon som eier og utleier av Akersgaten 38, Centralteatret. Her var det heller ingen interesse for gjenkjøp.

Imidlertid tok jeg kontakt med foreningen Centralteatrets Venner. De hadde noen midler de kunne bidra med dersom resten av kjøpesummen kunne skaffes til veie. Diverse organisasjoner med tilknytning til teaterverdenen var også positive, men hadde få midler. Andre mulige bidragsytere ble kontak- tet, men var negative.

Det endelige gjennombruddet fikk jeg først etter kontakt med Kulturrådets direktør Ole Jacob Bull. Han var meget positiv og henviste meg til Kulturrådets leder Knut Berg. Han ba om billeddokumentasjon og en redegjørelse for bildenes historikk. Det fikk han, og responsen var overveldende positiv. Kulturrådet bidro med en betydelig sum. Sammen med bidraget fra Centralteatrets Venneforening og bidragene fra blant andre Instruktørforeningen, disponerte jeg nå $\frac{2}{3}$ av kjøpesummen. Etter et nytt møte med teaterets ledelse kunne jeg gi selgerne beskjed om at teateret kunne kjøpe bildene tilbake for $\frac{3}{4}$ av opprinnelig forlangende. Dette ble akseptert. Dermed ble bildene umiddelbart kjøpt tilbake, demontert neste dag, brakt til teateret og lagret der.

I 2001 ble det laget en utstilling av bildene på Teatermuseet. De ble senere restaurert og i 2003 ble de på ny hengt på plass teatersalongen, ganske nøyaktig hundre år etter at de for første gang gledet et teaterpublikum. Også denne gangen i et nyoppusset teater, stilsikkert tilbakeført til sitt opprinnelige utseende fra 1897 med riktige fargevalg. Men denne gang med langt mer behagelige stoler. Her er det å håpe at bildene forblir til glede for fremtidige teatergjengere i mange år fremover.

Leif Juster hjemme i hagen på Røa, 1942. Foto: Rigmor Dahl Delphin/ Oslo Museum.

I mars 2025 hadde historielaget et arrangement i Oslo Byes Vels flotte lokaler i Rådhusgata 7, hvor vi hadde invitert museumslektor Aleksander Breiby Herseth til å fortelle om revytekster og revyscenenes betydning under okkupasjonen, basert på masteroppgaven hans fra UiO i 2020. Det ble en flott forestilling som flere nå får glede av fordi han har fremføringer, og formidler revyhistorien, på Oslo Museum hvor han er ansatt. Artikkelen vi får trykke her, baserer seg på en artikkel som sto i Byminner nr. 2 i 2020, utgitt av Oslo Museum.

REVVISER OG -SCENER

AV ALEKSANDER BREIBY HERSETH

«Nå gjelder det å få sagt det uten å si det»

Denne tittelen ble brukt til ei revyviser av Arild Feldborg. I mitt masterarbeid om Oslo-revyenes driftsrammer og repertoar fra 1940 til 1946 valgte jeg å knytte visetittelen hos Feldborg til Oslo-revyenes situasjon under okkupasjonen. Etter opprettelsen av Statens teaterdirektorat i juli 1941 ble revyenes oppgave «å få sagt» de politiske poengene «uten å si det». Okkupasjonstiden bidro til at Oslo-revyene vekslet mellom sfærene sivil motstand og tilpasning.

Innledningsvis vil jeg trekke fram et premiss: Okkupasjonshistorien er ikke tosidig. Den har et behov for nyansering sett ut fra tidligere fremstillinger av helhetshistorie. Kollaborasjon (samhandling med okkupasjonsmakten) og motstand utelukker ikke hverandre. De er heller konstruert opp på bakgrunn av

en sterkt farget tidsperiode med mengder av nyanser av det svarte og hvite. Dette var forståelse som lå til grunn i mitt masterarbeid, og dets hovedmål om en nyansert okkupasjonshistorie. Mer konkret var formålet «å skape et rammeverk for å analysere gråsonene mellom kollaborasjon og motstand» og særlig vekslingen i ulike sfærer mellom dem.¹ I den anledning vil denne artikkelen bruke begrepet *tilpasning* som en mellomkategori mellom motstand og frivillig kollaborasjon. Begrepet brukes for å beskrive tvangsbasert samhandling med okkupasjonsmakten.

Okkupasjon, nyordning og sensur

Okkupasjonshistorien begynner ofte med den tyske okkupasjonens realitet

¹ Simonsen, Kjetil Braut. *Nazifisert, kollaborasjon, motstand*. Ph.D.-avhandling. Universitetet i Oslo, 2016. 28.

for Norges befolkning etter 9. april 1940. I denne artikkelen blir maktoverføringen ved Terbovens innsetting av de tretten kommissariske statsråder, den 25. september 1940, en viktig inngang for forståelsen av et endret politisk styresett. Maktendringen hadde som følge at den nasjonalsosialistiske ideologi ble lagt som grunnlag for statsstyret. Det innebar gjennomføring av et førerprinsipp og utforming av et totalitært regime. NS' partiprogram fra 1934 ble gjeldende for nasjonen Norge.

Nasjonalsosialismens nyordning rammet Oslo-revyene ved forordningen om teaterforestillinger av 30. mai 1941. I all hovedsak satte denne forordningen revyteatrene under et kontroll- og sensureringssystem. Dette systemet besto av at revyene skulle sende inn driftskontrakter til det nyopprettede Kultur- og folkeopplysningsdepartementet. I et rundskriv som ble sendt ut i etterkant av forordningen ble driftsendringene påpekt i mer politiske vendinger:

Stykkene og revyene må ha «en positivt byggende tendens», teatret skal være folke-teatre i ordets beste betydning og tjene folkets interesser ved å verne om hjemmet, samholdet, kjærligheten og det nasjonale, sosiale felleskap. «Stykker som krenker nasjonens interesser, inneholder samfunnsfiendtlig propaganda eller utbrer klassehat er forbudt.» Norsk klassisk og moderne drama må få bredest mulig plass. Repertoaret skal

forelegges til godkjenning foran hver ny sesong.²

Som et resultat av forordningen og som en utvidelse av stillingen som teaterkonsulent i Kultur- og folkeopplysningsdepartementet, ble Statens teaterdirektorat opprettet 1. juli 1941. Finn Halvorsen ble den første direktøren. Han hadde tidligere innehatt rollen som teaterkonsulent i departementet. Direktoratet ble opprettet av departementet for å håndheve driftskontraktene, utføre sensurering av alt repertoar og ellers ha en inngående rolle i teatervirksomheten.

Statens teaterdirektorat hadde i sin driftstid fra 1941 til 1945 tre direktører. Finn Halvorsen satt fra 1941 til 1942, Åsmund Sveen fra 1942 til 1943, og Johan Willoch Boech tok over i 1943 og satt fram til okkupasjonsstyrets oppløsning og freden i 1945.

Direktoratets direktører hadde i sine direktørperioder ulike tilnærminger til utføringen av kontrollvirksomheten. Halvorsen, i den tidlige fasen av okkupasjonen, var sterkt ideologisk overbevist og ble på mange måter ansvarlig for gjennomføringen av nyordningen på teaterfeltet. Sveens inntreden i 1942 ble en naturlig fortsettelse, men han var en mindre dominerende leder. Boechs periode fra 1943 til 1945 var i hovedsak preget av å skape minst mulig konflikt

² Nygaard, Knut og Eiliv Eide, *Den Nationale Scene 1931–1976*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1977. 153.

Per Aabel i rollen som Solveig i «Halmstrået» på Centralteateret, 1940. Foto: Polyfoto/Nasjonalbiblioteket.

mellom den tyske okkupasjonsmakten og teatrene. Jeg konkluderte derfor med at det fra 1941 til 1942 var en sterkere ideologisk overbevisning i direktoratets ledelse enn i fortsettelsen fra 1942 til 1945. Boechs periode fra 1943 til 1945 ble den mildeste.

En okkupert virkelighetsendring i 1940

Chat Noir hadde vært byens ledende revyteater siden oppstarten i 1912. Ved okkupasjonen holdt teatret stengt fram til 17. april 1940. Da åpnet revyscenen igjen, men i forståelsen av en endret tid, en okkupert tid. I august 1940 framførte blant annet Einar Rose visa «Herregud å tørt det er» med verselinjene:

Jeg har my' jeg sku' ha sagt i kveld / om

turisttrafikk og slikt, / men nå si'r jeg alltid til mig selv: / «Einar, husk din taushetsplikt!». / Derfor mangler denne visa små poenger hist og her. / Nei, Amanda – Herre Gud hvor tørr den er!³

Visa ble et godt eksempel på hvordan revyforfatteren tok den ilagte sensuren opp på scenegulvet. Sensuren ble implisitt poengtert gjennom «turister», «taushetsplikt» og været. «Herre Gud å tørt det er» var gjennomgangsmomentet i hele visa, og viste hvordan en metrologisk kommentar, i et format av det dagligdagse, fikk en helhetlig betydning for hvordan den såkalte «turisttrafikken» hadde endret på hele livssituasjonen.

På Centralteatret ble sommerspillet «Halmstrået» eller «Teatersjefen som ble

³ Nasjonalbiblioteket, Chat Noir, TSarkA 10:a, Chat Noir tekster 1940–1953.

vekk» satt opp med premiere 23. juni 1940. Forfatter Finn Bø uttalte til Morgenbladet den 21. juni et svar på spørsmålet «Hva er Halmstrået?»: «Peer Gynt, det halmstrået som så mang en teaterchef har tydd til når kassa var tom.»⁴ Per Aabel spilte rollen som teatersjef i stykket, og var den som i posisjon av sin rolle måtte meddele ensemblet at de skulle sette opp «Peer Gynt» (forfattet av Bø). Halmstråets versjon av Peer Gynt ble Finn Bøs skråblikk på samtidssituasjonen, nemlig okkupasjonen. Likevel ble det poengtert i programbladet for forestillingen at «Halmstrået stiller sig ingen alvorligere mål enn om mulig å skaffe Centralteatrets publikum en luftig underholdning i de varme sommeraftener.»⁵

Skråblikket til Finn Bø kom fram i en del av visene som var med i «Halmstrået». Ei av de mest markante var «Solveigs sang», sunget av Per Aabel. De første linjene i vers to: «Det er tyskere omtrent hvor en snur sig hen / ak ja, der noe i dass, / men kan vi ikke se å få sendt dem hjem igjen / så en stakkar kan få plass»⁶ sier mye om hva Finn Bø mente om okkupasjonen. Visa trakk fram en tydelig antimilitær holdning til den pågående krigen og en total mis-

nøye mot okkupasjon og okkuperende makter.

Motstand (1940–1941)

Skuespillerkonflikten fra 1941, og et utvalg revyviser fra 1940 til 1941, kan slik sett skissere opp Oslo-revyene som en formidler av motstand mot okkupasjonsstyret. Ved opprettelsen av Statens teaterdirektorat, og hendelser i den pågående skuespillerstreiken, samme tid, dannes grunnlaget for tilpasningslinja til Oslo-revyene. De private teatrene, deriblant Chat Noir og Centralteatret, valgte å sende inn driftskontrakter og slik sett ikke opponere noe videre mot styringsmaktene. Nationaltheatret, som en representant for institusjonsteatrene, valgte en annen linje. Teaterledelsen valgte å ikke sende inn driftskontrakt for teatret, et moment som presset den sittende ledelsen ved teatret til å gå av, og en ny NS-vennlig teaterdirektør ble satt inn. Slik ble Nationaltheatret en nazifisert institusjon, mens privatteatrene godtok driftsrammene som var satt gjennom driftskontraktene, og ble slik kun iført sensur via Statens teaterdirektorat.

Tilpasning (1941–1945)

Endringene førte Oslo-revyene inn på en tilpasningslinje tilknyttet sitt forhold til okkupasjonsmyndighetene. De opponerte ikke lenger mot driftskontraktene, og godtok premisset for vide-

re drift. Dette premisset begrunnes av Egil Hjort-Jensen med bakgrunn i en frykt for standrett.⁷ Dette utsagnet baserer seg på hans fremstilling av teaterstreiken, skrevet for Norsk skuespillerforbund. Oslo-revyene hadde slik sett ingen annen utvei for å fortsette driften enn å godta driftskontrakten. Alternativet kunne betydd stenging, videre arrestasjoner og eventuelt sterkere represalier, som det totalitære regimet benyttet seg av. Dette bygget opp om Oslo-revyenes kategorisering innenfor en tvangsbasert tilpasning.

Tilpasningslinja for Oslo-revyene la sitt preg på repertoaret gjennom en økt bruk av hverdagsbeskrivelser. Beskrivelsene tok for seg rasjoner, køer, overfylte trikker og lignende.

Hverdagsvisa «Johansen» tok i mars 1943 for seg figuren Johansen som aldri hadde vært brukendes til noe: «ikke føre bøker, ikke hogge ved». «Kona kan han heller ikke fø, men Johansen kan stå i kø».⁸ Viseforfatteren hadde her funnet en måte å nevne hvordan krigen hadde endret hverdagen med matrasjoner og køer, et poeng som hadde gjort at den fiktive figuren Johansen endelig kunne føle seg til nytte. Motivmessig knyttes derfor visa til rasjoneringskøene under okkupasjonen.

⁷ Hjorth-Jensen, Egil. *Norsk skuespillerforbund gjennom 50 år*. Oslo: Gyldendal norske forlag, 1948. 159.

⁸ Bø, Finn. *I tigerstadens jungel*. Oslo: Aschehoug, 1961. 86–87.

Likevel var det en gjennomgående motstand mot okkupasjonen i tankesettet hos revyforfatteren Finn Bø. Dette besto i å komme forbi sensuren med budskap som av publikum kunne oppfattes som motstand. Dette kan knyttes til et bakenforliggende budskap i visa. Eksempelvis kan det i visa «Johansen» trekkes fram en rekke retoriske spørsmål som spør seg hva Johansen skal gjøre når alt han har blitt god til (stå i kø) tar slutt? Her skisseres skille mellom okkupert tid og ei kommende fredstid. Sistnevnte kunne tolkes til både en tysk fred og en ikke-tysk fred. For sensuren måtte dette selvsagt tolkes til en tysk fred. For et publikum med en annen oppfatning kunne dette fint tolkes til en ikke-tysk fred. Poenget ble «å få sagt det uten å si det» for å uttrykke et budskap, men likevel følge tilpasningslinja.

Etterkrigstida (1945–1946)

Temaer fra det politiske revymaterialet i tiden etter okkupasjonen knyttes ofte til landssviksakene i forhørsretten, hvordan det igjen var å være et fritt land og om kommende politiske konflikter i verden. Visa «Norge i rødt, hvitt og blått» knyttes gjerne til nasjonalsangene om det frie land, sunget av Lalla Carlsson på Chat Noir. Forhørsretten ble behørig behandlet ved Casinorevyen «The Big Four». Linjene «For De må da jammen huse på dem visst'ikke, / og dem skjønt'ikke, / og dem ant'ikke! / Nei,

⁴ Morgenbladet, 21. juni 1940.

⁵ Nasjonalbiblioteket, Centralteatret, TSarkA 4:d:1, Repertoar, Oppførselsprotokoll 1936–1943.

⁶ Nasjonalbiblioteket, Centralteatret, TSarkA 4:h, Skuespilltekster, Halmstrået, 1940.

Einar Einar Rose, ca 1940. Oslo Museums samling.

dem tjua ikke, stjal ikke og rant'ikke, / alle sammen handla under press.»⁹ beretter en del om hvordan Oslorevyene så på forklaringsrammene i landssviksakene.¹⁰ Paul Gjesdahls kommentar om at «Quislinger er bare motbydelige» viser til en meget presset tid, en tid sterkt preget av krigens grusomheter og tosidighet.¹¹ Dette er noe som ofte vil prege en fred, noen har tapt og noen har vunnet. I denne sammenheng knyttes det til et stort antall menneskeliv som har blitt torturert, drept og endt i ett av verdens verste masse mord gjennom tidene. Etterkrigstiden var blant annet ei

tid for beskrivelser av det meningsløse og totalt uforståelige, jamfør Gunvor Hofmos «Gud, hvis du ennå ser: / det er ingen hverdag mer.»¹² Revyvisene tok opp i seg noe av det, men måtte videre, på humorens premis.

«Herr Silke» ble skrevet av Sverre Bævre og framført av Leif Juster under revyen «Det går over» i 1946. Visa ble skrevet som en krass kommentar mot de som ønsket en «silkefront» i landssvikoppgjøret. Silkefront knyttes til «de aviser, personer og grupper som mente at man ikke skulle gå for hardt frem i landssvikoppgjøret.»¹³

Visa er en monolog presentert av «Herr Silke» (spilt av Juster) med flosshatt, silkefrakk, silkeskerf og spaserstokk. Mannen er «medlem av den populære / fronten – altså silkefronten selv». Denne fronten utdypes med «kampen for dem bak gitrene. / Profitøren – hirden og marionettene / som stolte på bajonettene.» Herr Silkes oppgave ble nemlig å «skaffe forræderne fri». Dette gjøres med list og lempe, og gjennom varlig ordbruk der «ord som humanisme / åpner mangan hjertedør, / og hvis ikke – er antikommunisme / no' som vinner mer og mer gehør.» Videre var Herr Silke «velsett i vestkanthjennene» for «I vår front der kjemper jo mangan

12 Andersen, Per Thomas. *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget, 2015. 441.

13 Dahl, Hans Fredrik et al. (Red.). *Norsk krigsleksikon 1940–45*. Oslo: J.W. Cappelens forlag, 1995. 377.

pengemann / som holder sterkt på Engeland / selv om han kanskje tjente mer / før på Herr Reichsminister Speer / i dag er han lojal - / o la la – og sosial.»¹⁴

Moralen trekkes fram som «Slik blir da silken spunnet / med glatthet og kurtiosi / til seiren en dag er vunnet / og alle som sviktet går fri.»¹⁵ Slik ble visa et tydelig eksempel på hvordan isfronten mente at silkefronten hadde som mål at «alle som sviktet går fri». «Herr Silke» ble en satirisk og sterkt moraliserende kommentar på hvordan Oslo-revyen så på en del landssvikere, passive NS-medlemmer og forsvarere av et mildere landssvikoppgjør.

Nå gjelder det å få sagt det

Tilknyttet okkupasjonshistoriens fokus på de tosidige ytterpunktene, har jeg prøvd å få fram en større nyansering. Det har handlet om «å få sagt det» og ikke minst å få presentert det komplekse, som var en realitet i ei tid da folks valg og meninger ble ytterligere forsterket. For Oslo-revyene handlet det under okkupasjonen om «å få sagt» de politiske poengene «uten å si det». I denne artikkelen har det handlet om «å få sagt» tidens kompleksitet i et emnefelt som har båret preg av fortielsens «uten å si det». Årene 1940–1946 har satt spor i generasjoner i

14 Brøymer, Bjørn og Siri Juster. *Da lo folk! Leif justers lange liv*. Oslo: Aschehoug, 2010. 135.

15 Brøymer og Juster, *Da lo folk!*, 135.

ettertid på mange måter. I dag står vi i større grad friere fra tidligere generasjoners fortielse, og kan se med et annet blikk på de historiske kildene som settes sammen til et mer flerfarget bilde.

Revyene ble preget av den komplekse tid, men på sine egne, og etter hvert nyordningens premisser. Dette la sitt preg på driftsrammer og repertoar. Fra 1940 til 1941 var de ikke satt under noe kontrollorgan, og de ga uttrykk for en sivil motstand mot okkupasjonsmakten. Etter opprettelsen av Statens teaterdirektorat endret driftsrammene seg, og Oslo-revyene fulgte ei tilpasningslinje med økt bruk av hverdagsviser. Fra 1943 er det derimot en tendens om flere motstandselementer i tekstene som kan tolkes ut ifra det bakenforliggende (tolkningsrommet i visa). Dette ga et klart innblikk i at endrede driftsrammer førte til et endret repertoar, og at dette fikk ulike utslag fra 1940 til 1946.

Med bakgrunn i dette kan Oslo-revyene på den ene siden knyttes til kulturaer som var med på å bygge opp en kollektiv identitet gjennom en holdningskamp. På den andre siden tilpasset de seg forordningen i likhet med mange andre samfunnsinstanser, for å unngå en forverret konflikt med okkupasjonsmakten. I mitt masterarbeid definerte jeg dette som *sivil motstand* på den ene siden, og *tilpasning* på den andre siden. Veksling i ulike sfærer ble gjennomgangstonen.

9 Bang-Hansen, *Chat Noir og norsk revy*, 240.

10 Bang Hansen, *Chat Noir og norsk revy*, 240.

11 Bang Hansen, *Chat Noir og norsk revy*, 238

I bydel St. Hanshaugen henger det mange blå skilt som synliggjør viktig historie som har funnet sted her. Det siste blå skiltet, som ble hengt opp i vår bydel, hedrer «Sulpen» som holdt til i Keyzers gate 5. Dette skiltet ble satt opp 1. desember 2024, på verdens aidsdag. Langt tidligere fikk Maltheby, på hjørnet av Teatergata og Akersgata, sitt blå skilt. I disse to tekstene presenteres bakgrunnen for hvorfor disse to skiltene ble hengt opp.

SULPEN OG MALTHEBY

AV JARL WÅGE (SULPEN) OG YNGVILD ZIENER NILSEN (MALTHEBY)

Sulpen

Det heng eit blåskilt på ytterveggen til Keyzersgate 5. Det blei avduka av ordfører Anne Lindboe 1. desember i 2024, på verdas aidsdag. I første etasje på denne adressa heldt Pluss og Sulpen til i fleire år.

Den fyrste HIV-positive blei registrert i Noreg i 1983. Då var allereie fleire smitta. Eit virus som gjorde at dei som var smitta utvikla AIDS, ein tilstand som førte til fryktelege lidningar og for mange den visse død.

Det var i hovudsak homofile og sprøytenarkomane som blei smitta dei fyrste åra. Dei fleste HIV-positive heldt smittestatusen hemmeleg for omverda, for viruset var veldig tabubelagt.

I 1988 kom ei gruppe HIV-positive og aktivistar saman og stifta Pluss, ein landsomfattande interesseorganisasjon for HIV-positive. Ikkje lenge etterpå flytta dei inn i nyoppussa lokale i Key-

sersgate 5. Pluss hadde kontor ut mot gata. Innanfor kontoret låg Sulpen (Plus1 om ein snur på bokstavane). Ei hyggeleg miljøavdeling der HIV-positive medlem kunne komme og gå som dei ville. Der kunne dei få rådgjeving, støtte frå andre i same situasjon eller rett og slett ta friminutt frå ein brutal kvar dag der dei opplevde at vennar og kjære døde så altfor tidleg. Det blei servert lunsj i Sulpen kvar dag, og tre kveldar i veka serverte miljøarbeidarane middag.

Så tabubelagt var smittestatus på den tida at Sulpen hadde hemmeleg adresse, inngang gjennom bakgården og medlemmane måtte kjenne månadens passord for å sleppe inn.

Det var eit konglomerat av menneskje som ringte på, sa passordet, gjekk gjennom bakgården og inn i varmen i Sulpen. Ei naudhamn når stormane rasste, men og ein stad der ein kunne få mot til å gå vidare.

Guri Fløttum, til høyre, avduket skiltet. Ordfører Anne Lindboe var til stede og holdt en tale, det samme gjorde Roger Dybedahl, styreleder i HivNorge. Foto: Ingeborg Hegtun/Oslo Byes Vel

Theatergata 1 ved Akersgata. Foto: Ukjent / Oslo Museum

Maltheby

Maltheby regnes som byens første leiegård, oppført i 1844 av byggmester Nestor Malthe etter tegninger av J. H. Nebelong. Bygget er på tre etasjer, enkel senklassisisme. Bygget ble reist på branntomten etter Strømbergs teater, byens første offentlige scene. Maltheby ligger i Akersgata 65/Teatergata 1 og var i sin tid ansett som en av byens fineste leiegårder. Omtalen av gården i Aftenpostens aftennummer 11. april 1932 hadde da også tittelen «Hovedstadens stolthet for 90 år siden». Hovedinngangen lå opprinnelig på hjørnet Akersgata/Teatergata med et forseggjort inngangsparti med granittrapp. I 1860-årene ble hovedinngangen flyttet til Akersgaten.

En rekke av byens kjente borgere har bodd her i kortere eller lengre tid, bl.a. Camilla Collett og Henrik Ibsen. Henrik og Suzannah Ibsen ble faktisk foreldre i den tiden, fra høsten 1859 til våren 1860, da de bodde i Maltheby. Deres eneste sønn Sigurd ble født i desember 1859 og døpt i

Trefoldighetskirken i januar 1860. Andre personer som har bodd i gården, er statsråd Christian Zetlitz Bretteville (1800–1871), borgermester i Christiania 1841–42 og statsråd i perioden 1850–54. Bretteville har fått en gate oppkalt etter seg på Sandaker. En annen beboer var den første sognepresten i Trefoldighetskirken (fra 1858), Sven Brun (1812–94). Han har også fått en gate rett utenfor vår bydel oppkalt etter seg, den går fra Holbergs gate til Hegdehaugsveien. Ole Richter (1829–1888), statsminister i Stockholm, var også blant gårdens beboere.

I tillegg til boliger, holdt en rekke andre virksomheter til i gården fra starten av. I en sidebygning (Teatergata 3) kalt Nedre Maltheby hadde Nissens Latin- og Realskole sine første lokaler fram til 1850, deretter overtok Den Kongelige Kunst og Tegneskole lokalene. Balchens Døvtuminstitut kom i gang i 1848 og holdt til i gården fram til 1857. Cand. filosof Fredrik Glad Balchen var opprinnelig lærer ved Nissens skole, og med økono-

Theatergata 1 og 2 (1966) Foto: Kari Paulsen / Oslo Museum

misk støtte fra staten startet han privat opplæring av døve. Denne opplæringen kom til å sette preg på døveundervisningen i Norge fram til 1880-årene. Da hadde skolen for lengst flyttet til andre lokaler på Schafteløkken. Videre holdt Brødrene Hals' pianofabrikk til i en egen bygning inne i den store bakgården. Fra 1909 hadde Kristiania Kooperative Selskab butikk på hjørnet Teatergata/Akersgata, den ble flyttet hit fra Teatergata 2, der den hadde vært siden 1900.

Professor Yngvar Nielsen (1843–1916) vokste opp i Maltheby. I hans erindringsbok om oppveksten i Christiania *Den Gamle Gaard Barndomsminde fra Maltheby i femtiaarene* kan man lese både om livet i gården, i nærmiljøet og i

Christiania rundt 1850. I tillegg til flere kjente personer som bodde i gården, vanket flere av datidens kjente personer som Bjørnstjerne Bjørnson og Ole Bull i Nielsens barndomshjem. Da Maltheby ble reist, var omegnen nærmest landlig. Før Trefoldighetskirken ble bygget, lå byens kornlager her. Og rundt omkring Maltheby lå løkkegårdene som Tullinløkken, Calmeyerløkken, Sverdrupløkken og Bolteløkken. Alt dette skriver Nielsen om i sin erindringsbok.

Maltheby er markert med blått skilt satt opp av Oslo Byes Vel.

Bygningene er siden 10. desember 1979 vernet etter Plan- og bygningsloven.

QUIZ

QUIZ OG BILDE: KNUT GULBRANDSEN

Hvem og hvor er dette?

1. Hvilket år ble Ila og Bolteløkken skolekorps slått sammen?
2. Hva heter det nye boligprosjektet som reiser seg på hjørnet av Ullevålsveien og Kirkeveien?
3. Hva slags museum får plass når nye/gamle Deichman åpner i 2027?
4. Hva er korrekt uttale? «Dæikman» eller det mer tyske «Dæisjman»?
5. Hva het teateret som fungerte noen år under krigen under ledelse av Leif Juster og lå i Keyserers gate 1?
6. Hvilken kjent politiker har fått kontorer i bygg 5 på den gamle Veterinærhøyskolenen, ved siden av Jubel?
7. Hvor kan man få et lite glimt av Bisletbekken idag?
8. Hva er hoved-byggemateriale i Gamle Aker kirke, tatt fra et lokalt steinbrudd?
9. OBOS på Hammersborg flyttet i 2025, hvor?
10. I 2011 ble pris på det nye regjeringskvartalet estimert til 3 - 6 milliarder. Hva lyder den siste prislappen på?

(Svar på nest siste side)

ÅRSMELDING FOR 2025

OM HISTORIELAGET

St. Hanshaugen historielag ble stiftet 27. mai 2015.

Historielagets formål er å fremme interessen for og øke kunnskapen om bydelens historie, samt bidra til vern av bydelens kulturminner.

Laget dekker området som omfatter St. Hanshaugen bydel.

Vi er medlem av Fellestrådet for historielag i Oslo og Landslaget for lokalhistorie.

STYREARBEID:

Styret har gjennomført 11 styremøter i 2025, samt heldagsmøte for redaksjonelt samarbeid om jubileumsboka.

HJEMMESIDEN

På hjemmesiden ligger alle medlemsbladene nr 1-9 i full tekst. Jubileumsboka, vår utgivelse nr 10, må foreløpig kjøpes. På disse sidene kan medlemmene og alle som åpner siden følge med på kommende arrangementer, og se referater og bilder fra de gjennomførte arrangementene. Det er også denne hjemmesiden medlemmene kan vise til for informasjon om innmelding i historielaget.

MEDLEMSTALL

Registrerte medlemmer ved utgangen av 2024 var 205. I løpet av 2025 har vi fått 32 nye medlemmer. Det har vært 22 utmeldinger det siste året, hvorav 6 dødsfall. Registrerte medlemmer ved utgangen av 2025 var 215.

INFORMASJON TIL MEDLEMMENE

Det sendes informasjonsbrev en gang pr måned som epost/leveres direkte til alle medlemmer. Det gis detaljert informasjon om førstkomende arrangement i lagets egen regi, og informasjon om andres tilbud når det er relevant for vår virksomhet.

Hjemmeside:

www.sthanshaughenhistorielag.no

Epost:

historie@sthanshaughenhistorielag.no

Facebook:

St. Hanshaugen historielag

MEDLEMSAKTIVITETER

Historielaget inviterte til og gjennomførte følgende arrangementer i 2025:

28. januar gjennomførte vi ordinært årsmøte, før vi markerte 80 år etter frigjøringen med et kåseri av Lill-Fanny Sæther som fortalte om sin families his-

torie, deportasjonen fra Ullevålsveien etter krigsutbruddet og særskilt om mors historie som hun har skrevet bok om.

8. februar var vi så heldige å få inviterte til besøk i Ringnesslottet, hvor Baard Ingvaldsen holdt foredrag om husets historie og om de ulike slektsgrenerne i Ringnes-familien.

25. februar fikk vi omvisning i Høyesterett, og noen ble med til en kaffekopp i Tinghuset etterpå.

25. mars var vi i Oslo Byes Vels lokaler i Rådhusgata 7 hvor Aleksander Herseth Breiby holdt et meget engasjerende foredrag med både ord, bilder og lydavspillinger om revyscenes betydning under okkupasjonen.

23. april ble vi tatt i mot i Det Jødiske museet i Calmeyers gate, hvor vi fikk se utstillingene i gårdsrommet og høre om de planene som er på trappene for restaureringer innendørs.

21. mai var vi på vandring fra Walde-
mar Thranes gate 42, huset Helga Eng bodde i, som har fått blått skilt, videre gikk vi til Henrichsens gate 3 hvor fasaden prydes med skilt for Anna Rogstad før vi stoppet i Eugenes gate 22, som var Anna Sethnes hjem. Willy Aagre ledet an og tok oss med videre til Bolte-
løkka skole hvor Margrethe Munthe underviste før vi avsluttet i Mahognisalen på OsloMet.

27. mai feiret vi historielagets 10-års jubileum. Det ble en regnvåt dag, men morsom – fra historieforteller Peter

Christen Asbjørnsen statuen på Haugen ned til Stallen for historiefortelling og servering før vi avsluttet i sommerbiblioteket til Deichman på Knud Knudsens plass med sang fra Bolteløkka jentekor.

11. juni var det avduking på Eidsvoll plass av statuen av Anna Rogstad, laget av Christine Aspelund. Regi: Stortinget.

18. juni fikk vi orientering i kapellet på Nordre gravlund om den nordisk-katolske menigheten før Yngvild Ziener Nilsen tok oss med på en vandring til de mest kjente monumentene på gravlundene. Knut Gulbrandsen fortalte om Geitmyra hovedgård, hvor vi også fikk en liten titt inn i undervisningslokalene før vi avsluttet med «lunsj i det grønne» på tunet.

29. juli ble det byvandring i et samarbeid med Oslo Museum. Helge Høifødt tok oss med nedover Schwendsens gate og oppover Frydenlunds gate og fortalte om murhusbebyggelsen før turen gikk opp på selve St. Hanshaugen med parken som tema.

27. august ble det en liten vandring i de samme gatene i regi av Deichman sommerbibliotek på jakt etter «nummer 27» i Sigurd Hoels roman fra 1931 ... Historielaget måtte gjennomføre «jaktten».

3. september var det berammet «Oppdag nabolaget» et arrangement for frivillige organisasjoner på Knud Knudsens plass i regi av Bydelsadministrasjonen. Pengemangel gjorde ar-

rangementet nedskalert dette året.

8. oktober hadde vi vandring og omvisning i Ila-kvartalet med Helge Høifødt som guide. Fin tur i nydelig høstvær som ble avsluttet på Collett-hjørnet, Heim.

18. november var vi på besøk i Oslo rådhus hvor Ellen M. Omtvedt Jenssen hadde en flott omvisning og kunstvandring med oss. Arild Berg kunne fortelle om filmproduksjon om Alf Rolf-sens arbeid med fresken «Okkupasjonen» i rådhushallen før rådhusforvalter Runar Evang tok oss med opp på taket ved klokketårnet – hvor vi fikk med oss en praktfull solnedgang og rundskue over byen. Stort fremmøte, og 18 medlemmer ble med på kinarestaurant etterpå, Golden Mountain.

8. desember: Julearrangement med middag i Lovisenberggata. Hele 73 middagsgjester deltok på dette arrangementet. Frank Høifødt holdt foredrag for oss om Edvard Munch – viste hvor og når han hadde bodd i bydelen, og knyttet spesifikke malerier til hans virksomhet og liv, og til disse adressene.

St Hanshaugen historielag er en frivillig organisasjon, så vi er avhengig av samarbeid og velvillighet for å gjennomføre aktiviteter for medlemmene. Det blir vi møtt med. Styret retter en stor takk for samarbeid med St Hanshaugen sokn og Seniorsenteret, for bruk av møtelokaler og Stallen i

Akersbakken, samt møterom og Menighetssalen i Lovisenberggata. Stor takk til alle våre foredragsholdere og bidragsyttere for måten vi blir tatt imot på, og for hvordan dere bidrar med ord og bilder til kunnskap og kjennskap til alle de spennende virksomhetene og historiene fra bydel St Hanshaugen. En spesiell takk i år til Norli Per Magnusen, Bislett Bok, Adamstuen Antikvariat og Oslo Guidebyrå for salg av jubileumsboken.

MERK: Denne teksten er en forkortet utgave av årsmeldingen. Årsmeldingen er lagt i fulltekst på historielagets hjemmeside www.sthanshaughistorielag.no

Vil du melde deg inn i historielaget?

Send en epost til historie@sthanshaughistorielag.no med navn, adresse, epostadresse og mobilnummer - så hører du fra oss.

AKTIVITETER HØSTEN 2026

På historielagets hjemmeside legger vi ut oppdatert informasjon om arrangementene når de nærmer seg. Der vil dere finne oppmøtested og tid og litt mer informasjon om innholdet. Åpne www.sthanshaughistorielag.no og se under fanen AKTIVITETER.

September

Mandag 14. september: Oppmøte i Lyder Sagens gate ved Sigrid Undsets barndomshjem. Derfra tar vi turen til Stensparken og statuen med Sigrid Undset før vi benker oss i Ungdomshuset i Stensparken (den gamle presteboligen) hvor Liv Blikrud vil fortelle om Sigrid Undsets litteratur, og hvilke spor vi finner fra hennes liv i vår bydel.

Oktober

Onsdag 21. oktober kl 17.00: Besøk i Den Gresk ortodokse kirken i Thor Olsens gate og St. Edmunds kirke i Møllergata.

November

I løpet av uke 47 eller 48: Besøk hos SSB i Akersveien.

Desember

Tirsdag 15. desember: Julearrangement med middag og konsert med «Øktetten».

Sted: Menighetssalen, Lovisenberggata 4

Vil du bli medlem i historielaget?

Send e-post til

historie@sthanshaughistorielag.no

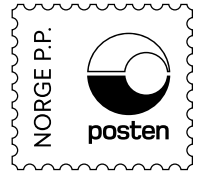
Vi trenger navn og adresse, epost og mobilnummer. Velkommen skal du være!

Svar på Quiz s. 33

Bildet er av Cathinka Gulberg på Lovisenberg sykehus

1. 2011
2. Fagerblom
3. Fotomuseum
4. «Däikman»
5. Söilen teater
6. Jan Christian Vestre
7. Oslo MET
8. Kalkstein
9. Construction City på Ulven
10. 54 milliarder

Foto: Leif-Harald Ruud

Ila skole sto ferdig i 1916 som en av Nord-Europas største, med et elevtall på 1465 allerede i 1917. Byggestilen er nordisk nybarokk tegnet av stadsarkitekt Bredo Berntsen. Bygningen har tre fløyer og fem etasjer, store runde tårn med hjelmer og spir, og er godt synlig fra hele indre østre bydel.

RETURADRESSE:

**St. Hanshaugen historielag,
v/ Bjørn Flatland
Pilestredet Park 19
0176 Oslo**